

f. 75 εἶδος ἐν τοῖς γεννητοῖς | οὐδὲν τιμιώτερον. Καὶ ἕως ἐστὶν ἡ ὕλη ἐν τῷ
 προτέρῳ εἶδει, δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὸ μετ' αὐτό, ἕως ἂν πρὸς τὸ ἔσχατον
 ἔλθοι, ὃ καὶ τῆς γενέσεως τέλος ἐστί, καὶ πρὸς ὃ ἔσχατον ἡ ἔφεσις τείνει
 τῆς ὕλης· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ νοερά τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, ὡς εἶναι τὰ μὲν
 5 στοιχεῖα διὰ τὰ μικτὰ σώματα, ταῦτα δὲ διὰ τὰ ζῶντα, ἐν οἷς τὰ μὲν
 φυτὰ διὰ τὰ ζῶα, τὰ δὲ ζῶα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅς τέλος δήπου τῆς
 γενέσεως ὄλης. Ὁ αὐτὸς δὲ ἐν πᾶσι τῷ τοῦ εἶναι τρόπῳ καὶ ὁ τῆς αὐτῶν
 συντηρήσεως εὐλόγως· ὀρώμεν γὰρ τὰ μὲν μικτὰ ταῖς εὐαρμόστοις ποιό-
 τησι τῶν στοιχείων διακρατούμενα, ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν μικτῶν τὰ φυτὰ
 10 τρεφόμενα, τὰ δὲ ζῶα αὐτὰ ἐκ τῶν φυτῶν, ζῶα δὲ ἰσχυρότερα καὶ τελειό-
 τερα ἐκ τινῶν ἀτελεστέρων τε καὶ ἀσθενεστέρων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος χρῆται
 πᾶσι πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν καὶ ταῖς πάντων γενέσεσι, ποῦ μὲν πρὸς τρο-
 φήν, ποῦ δὲ πρὸς ἱμάτιον· ὄθεν καὶ γυμνὸς ὑπὸ τῆς φύσεως κατεσκευάζεται,
 ἵνα ἐκεῖθεν ἐνδύηται, ὡσπερ καὶ τροφὴν αὐτῷ ἡ φύσις ἠτοίμασεν ἰδίαν
 15 τὸ γάλα, ἵνα ἐκ τῶν διαφορῶν ἑαυτῷ τὴν τροφὴν ἐπιζητοίη. Τισὶ δὲ
 ζῴοις καὶ πρὸς ὄχημα χρῆται, πρὸς τὸ πόνους ὑποφέρειν πολλῶν ζῴων
 ἀργότερος ἐν τῇ κινήσει καὶ ἀσθενέστερος ὢν, πρὸς βοήθειαν προευ-
 τρεπισμένοις· καὶ ἐπὶ πᾶσι κέχρηται τοῖς αἰσθητοῖς πρὸς τὴν τῆς νοερᾶς
 τελείωσιν γνώσεως· ὄθεν εἴρηται ἐν ψαλμοῖς· „Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω
 20 τῶν ποδῶν αὐτοῦ“, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν πρώτῳ τῶν Πολιτικῶν· „Ὁ ἄνθρω-
 πος, φησί, φυσικὴν ἀρχὴν ἐπὶ πάντα τὰ ζῶα ἔχει“. Εἰ τοίνυν ἡ τοῦ
 οὐρανοῦ κίνησις πρὸς τὴν γένεσιν τέτακται, ἡ δὲ γένεσις ὄλη πρὸς τὸν
 ἄνθρωπον ὡς εἰς ἔσχατον τέλος τῆς γενέσεως ταύτης, καὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ
 κινήσεως ἄρα τὸ τέλος ὡς εἰς ἔσχατον, τὸν ἄνθρωπον, τέτακται ἐν τῷ
 25 γένει τῶν κινητῶν καὶ γεννητῶν· κἀντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν Δευτερονομίῳ·
 „Τὰ οὐράνια σώματα ἐποίησεν εἰς διακονίαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν“.

XXIII. — Ὅτι ὁ οὐρανὸς ὑπὸ τινος νοερᾶς κινεῖται δυνάμει.

Οὐδὲν γὰρ κατὰ τὸ εἶδος ποιοῦν ὑψηλότερον εἶδος τοῦ ἰδίου σκοπεῖ·
 80 πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν σκοπεῖ τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ· τὸ δὲ οὐράνιον σῶμα τῇ
 κινήσει ποιοῦν σκοπεῖ ὡς ἔσχατον τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὑψηλότερον ὄντα
 παντὸς εἶδους σωματικοῦ· οὐκ ἄρα τὸ οὐράνιον σῶμα πρὸς τὴν γένεσιν
 ἐνεργεῖ κατὰ τὸ ἴδιον εἶδος ὡς πρώτως ποιοῦν, ἀλλὰ κατ' εἶδος ὑψηλοτέρου
 f. 75 ὁ τινὸς ποιοῦντος καὶ νοεροῦ, | πρὸς ὃ τὸ οὐράνιον σῶμα ὡσπερ ὄργανον
 85 ἔχει πρὸς τὸ πρώτως ποιοῦν· ποιεῖ δὲ πρὸς τὴν γένεσιν τὸ οὐράνιον σῶμα
 καθόσον κινεῖται· ὑπὸ τινος ἄρα νοερᾶς οὐσίας κινεῖται.

Ἔτι, πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ κινεῖται, ὡς τε καὶ τὸ σῶμα τοῦ
 οὐρανοῦ· ἐστὶ δὴ τὸ κινουῦν αὐτὸν ἢ κεχωρισμένον, ἢ ἠνωμένον· ἕκα-

τέρωθεν δὲ νοῦς ἐστὶ τὸ κινεῖν καὶ νοερὰ οὐσία. Εἰ μὲν γὰρ ἦγνωται τὸ κινεῖν, ἑαυτὸν ὁ οὐρανὸς κινεῖ, καὶ πᾶν ἑαυτὸ κινεῖν, ἔμψυχον· ἔμψυχος δ' ἂν εἴη οὐ θρεπτικῆ ψυχῆ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτῷ γενεσις καὶ φθορά· οὐδ' αἰσθητικῆ· διαφορὰν γὰρ ὀργάνων οὐκ ἔχει· νοερὰ ἄρα. Εἰ δὲ ἐξωτερικὸν τὸ κινεῖν, εἰ μὲν σῶμα, ἐπ' ἀπειρον προχωρήσει· κινήσει γὰρ 6 κἀκεῖνο κινούμενον· ἢ ἐπὶ τι ἀσώματον κινεῖν στήσεται· εἰ δ' ἀσώματον, καὶ οὕτως ἀσώματον τὸ κινεῖν εὐθύς ἐστὶ, καὶ νοερὸν ἄρα ἀκολούθως.

Δῆλον δὲ καὶ ὅτι οὐχ ὡσπερ τὰ ἄλλα σώματα τὰ βαρέα καὶ κοῦφα, κινεῖνται καθ' αὐτὰ μὲν ὑπὸ τοῦ γεννῶντος, κατὰ δὲ συμβεβηκὸς ὑπὸ τοῦ τὸ κωλύον ἀφαιρούντος· ἀλλ' ἀγέννητα ὄντα καὶ ἀκώλυτα τῇ κινήσει, 10 ὡς μὴ ἔχοντα ἐναντιότητα, κινεῖνται δι' ἐπιλήψεως, τουτέστι συνεγγυσμοῦ ἢ ἀφῆς, οὐ μέντοι αἰσθητικῆς· νοερὰς ἄρα.

Φανερόν δὲ καὶ ὅτι ἡ κίνησις τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ μὲν τὴν ποιητικὴν ἀρχήν, οὐκ ἐστὶ φυσικῆ· οὐ γὰρ ἔνδον αὐτοῦ ἡ ποιητικὴ ἀρχή, φύσις δὲ ἀρχὴ κινήσεως ἐν ᾧ ἐστὶν· κατὰ δὲ τὸν τῆς παθητικῆς ἀρχῆς λόγον 15 φυσικῆ. Ἀρχὴ δὲ τοιαύτη, ἢ ὕλη, ἣ ἔνεστι φυσικῆ ἔφεσις τοῦ φυσικοῦ εἶδους. Οὐ φυσικῆ τοίνυν οὐσα ὅσον πρὸς τὴν ποιητικὴν ἀρχήν, ἐστὶ νοερὰ καὶ ἐκούσιος ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις· ἀλλ' οὔτε βία διὰ τοῦτο κινεῖται, ὡς τὰ βαρέα καὶ κοῦφα κινούμενα ὑφ' ἡμῶν διὰ νοῦ βιαίως κινεῖνται· ἐκεῖνα γὰρ καὶ φυσικῶς ἔχει πῶς ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν ἐναντίαν κίνησιν 20 ἢ ὑπὸ νοῦ βία κινεῖται, τὰ δὲ οὐράνια σώματα πρὸς ἐκείνην τὴν κίνησιν πέφυκε μόνην ἢ ὑπὸ τῆς νοερᾶς οὐσίας κινεῖται, οὔτε ἡ ἐνότης καὶ τὸ ὁμοειδὲς τῆς οὐρανίου κινήσεως εἴργεται, ὡς τῆς θελήσεως ἐπὶ πλείω φερομένης καὶ οὐχ ἐν ὠρισμένως. Ὡς γὰρ ἡ φύσις διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως εἰς ἐν ὠρίσται, οὕτω καὶ ἡ τελεία καὶ ἀνενδεής καὶ σοφὴ θέλησις διὰ 25 τῆς ἰδίας σοφίας εἰς ἐν ἀφορίζεται· τῇ γὰρ σοφίᾳ ἀπλανῶς εἰς ἐν ἰθύνεται τέλος.

Ἄλλ' οὐδὲ παρὰ φύσιν | ἐν τῷ οὐρανῷ ἢ ἡ πρὸς τι ποῦ προσχώρησις, f. 76 ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀποχώρησις, ὡς ἐπὶ τῶν βαρέων καὶ κούφων· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ τῆς φύσεως σκοπὸς ὠρίσται πρὸς ἓνα τόπον, οὐ παρὰ φύσιν ἢ 80 ἀποχώρησις, ὡς ἡ προσχώρησις κατὰ φύσιν· καὶ δύο κινήσεις ἐκεῖ, μία ἢ ἀπὸ τοῦ μέσου, καὶ ἄλλη ἢ ἐπὶ τὸ μέσον, ἐναντία, ὧν τὴν ἐτέραν ἐκάστῳ τῶν στοιχείων φυσικὴν εἶναι δεῖ, τὴν δὲ ἐτέραν παρὰ φύσιν. Ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ οὐκ εἰσὶν ἐναντίαι κινήσεις, ἀλλὰ μία καὶ συνεχῆς· καὶ ὁ τῆς φύσεως σκοπὸς οὐκ ἐστὶ πρὸς ἓν τι ποῦ ὠρισμένως· τὸ γὰρ ὅλον 85 ὁμοίως ἢ φύσις σκοπεῖ· οὐδὲ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ κινουμένῳ ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποχώρησις καὶ προσχώρησις αὐ ἐναντίαι, ἀλλὰ μία διὰ τούτων καὶ συνεχῆς κίνησις ἐστίν, καὶ πᾶν ποῦ ἐν τῇ κινήσει τοῦ οὐρανοῦ ὡσπερ μέσον ἐστὶ, καὶ οὐχ ὡς τὸ ἔσχατον ἐν τῇ κατ' εὐθείαν κινήσει.

Διαφέρει δὲ οὐδὲν πρὸς τὴν παρούσαν πρόθεσιν πότερον τὸ οὐράνιον σῶμα ὑπὸ νοεραῆς οὐσίας συνημμένης κινεῖται ὡς ψυχῆς, ἢ ὑπὸ χωριστῆς, καὶ πότερον ἕκαστον τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀμέσως ὑπὸ Θεοῦ κινεῖται, ἢ οὐδὲν, ἀλλὰ μεσιτευουσῶν νοερῶν τινῶν κτιστῶν οὐσιῶν· ἢ τὸ μὲν πρῶτον μόνον ἀμέσως ὑπὸ Θεοῦ, τὰ δὲ ἄλλα μεσιτευουσῶν τῶν κτιστῶν οὐσιῶν, ἀπαξ δεδειγμένου τὴν οὐράνιον κίνησιν ὑπὸ νοεραῆς εἶναι οὐσίας.

XXIV. — Ὅτι καὶ τὰ γνῶσεως ἐστερημένα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίενται.

10 Καὶ γὰρ καὶ τὰ γνῶσεως ἐστερημένα φυσικὰ σώματα κινουσι καὶ ποιοῦσιν ἕνεκα τέλους· φέρονται γὰρ ἐπ' αὐτὸ ὡσπερ ὑπὸ τῆς νοεραῆς οὐσίας κινούμενα, ὡς ἐπὶ τὸν σκοπὸν ὑπὸ τοῦ τοξότου τὸ βέλος· διὸ καὶ πᾶν ἔργον τῆς φύσεως ἔργον ἐστὶ νοεραῆς οὐσίας ὡς πρώτως κινούσης, καὶ μᾶλλον ἐστὶν αὐτῆς ἔργον ἢ τῶν ὑπ' αὐτῆς κινουμένων ὀργάνων. Ὅθεν
15 καὶ αἱ τῆς φύσεως ἐνέργειαι τεταγμένως προϊᾶσιν, ὡς αἱ τοῦ ἐπιστήμονος. Εἰ δὴ καὶ τὰ γνῶσεως ἐστερημένα τοῦ τέλους ἕνεκα ἐνεργοῦσιν, πρὸς ὃ ὑπὸ τῆς νοεραῆς οὐσίας ἰθύνονται ἢ ἀμέσως, ὡς τὸ οὐράνιον σῶμα, ἢ ἐμμέσως, ὡς τὰ ἄλλα, μεσιτεύοντος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἄχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ ἡ πρώτη αἰτία πάντα τὰ εἶδη καὶ τὰς κινήσεις ἐν τοῖς
20 ὑποκάτω ἀπὸ τῶν νοητῶν εἰδῶν παράγει τῶν ἐν αὐτῇ ὡς ἐν πρωτίστῳ νῷ, διὰ τῆς τοῦ οὐρανοῦ κινήσεως, εὐδηλον ὅτι πάντα ταῦτα καὶ τοῦ
f. 76^v ἀγαθοῦ | φύσει ἐφίεται· τὸ γὰρ τῆς ἰδίας τελειότητος καὶ τῆς θείας ὁμοιότητος ἐπιθυμεῖν, τοῦτο ἐστίν· ἐφιέμενα δὲ τῆς θείας ὁμοιότητος, καὶ τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ, ὅπερ ἕκαστον σκοπεῖ οἰκείως τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὡς
25 προσεχὲς τέλος, δηλονότι ἐπιθυμοῦσιν· ὥστε τῆς θείας ὁμοιότητος ὡς ἐσχάτου τέλους ἐφίενται.

Τὸ δὲ ἕκαστου ἰδίον ἀγαθὸν πολλαχῶς ἐστίν· ἢ γὰρ τῷ λόγῳ τοῦ ἀτόμου, ὡς ὅταν τὸ ζῷον ἐπιθυμῇ τροφῆς ὥστε συντηρεῖσθαι ἐν τῷ εἶναι δι' αὐτῆς· ἢ τῷ λόγῳ τοῦ εἶδους, ὡς ὅταν τεκνοποιῇ καὶ τρέφει τὸ γεννηθὲν ἢ προπολεμῇ τῶν ἀτόμων τοῦ ἰδίου εἶδους, σὺν ἐφέσει ταῦτα ποιοῦν
30 φυσικῇ· ἢ τῷ λόγῳ τοῦ γένους, ὡς τὰ ὁμωνύμως ποιοῦντα τοῦ ἰδίου ἐφίεται ἀγαθοῦ ἐν τῷ πρὸς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνειν, ὡσπερ ὁ οὐρανός· ἢ ὑπὲρ ταῦτα, τῷ λόγῳ τῆς ἀναλογικῆς ὁμοιότητος, τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχήν, πρὸς αὐτήν, καὶ οὕτως ὁ Θεός, ἔξω τοῦ γένους τῶν ὄντων ὧν, τοῦ οἰκείου
35 ἕνεκα ἀγαθοῦ πᾶσι δίδωσι τὸ εἶναι. Ὅθεν δῆλον, ὡς ὅσα τι τελειότερας δυνάμει καὶ ἀγαθότητος ἐστίν, τοσούτῳ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεσιν κοινοτέραν ἔχει καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς μᾶλλον αὐτοῦ διεστῶσι ζητεῖ καὶ ἐνεργεῖ. Καὶ γὰρ τὰ ἀτελεῖ πρὸς μόνον τείνουσι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἰδίου ἀτόμου· τὰ δὲ τέλεια, καὶ πρὸς τὸ τοῦ εἶδους· τὰ δὲ τελειότερα, πρὸς τὸ
40 τοῦ γένους· ὁ δὲ Θεός, τελειότατος τῇ ἀγαθότητι ὧν, πρὸς τὸ τοῦ ὅλου

όντος· ὅθεν λέγεται τὸ ἀγαθόν, ἢ τοιοῦτον, μεταδοτικὸν εἶναι, καὶ ὅσῳ βέλτιον, τοσοῦτω πρὸς πλείω καὶ τὰ πορρώτερον τὴν ἰδίαν ἐκχεῖν ἀγαθότητα.

Ἔτι τε ὁ Θεὸς τελειότατος ὢν, παράδειγμα καὶ μέτρον ἐστὶ πάντων τῶν τῆς ἀγαθότητος μεταδοτικῶν, ὡς εἶκος· καθόσον δὲ ἕκαστον τοῖς ἄλλοις τῆς ἀγαθότητος μεταδίδωσιν, ὑψηλότερόν ἐστιν αἴτιον, κἀντεῦθεν φανερόν, ὡς ἕκαστον ἐτέρων αἴτιον εἶναι σπεῦδον, εἰς τὴν θείαν ὁμοιότητα τείνει, καὶ οὐδὲν ἧττον εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθόν. Ὅθεν οὐδ' ἄτοπον εἰ αἱ κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν κινούντων αὐτὰς λέγοιντο εἶναι ἀμνηστέα τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων σωμάτων ἕνεκα, ἅπερ ἐκείνων εἰσὶν ἀτιμότερα. Οὐ γάρ εἰσιν αὐτῶν ἕνεκα ὡς ἐσχάτου τέλους, ἀλλὰ τὴν γένεσιν τούτων σκοποῦντα, τὸ ἴδιον σκοποῦσιν ἀγαθόν καὶ τὴν θείαν ὁμοιότητα ὡς ἔσχατον τέλος.

XXV. — Ὅτι τὸ τὸν Θεὸν νοεῖν τῆς νοερᾶς οὐσίας τέλος ἐστίν. 16

Ἐπεὶ δὲ πάντα καὶ τὰ νοῦ ἐστερημένα κτίσματα, ὥσπερ εἰς ἔσχατον f. 77 τέλος, εἰς τὸν Θεὸν εἰσι τεταγμένα, πρὸς δὲ τοῦτ' ἀφικνοῦνται πάντα τὸ τέλος καθόσον τῆς θείας ὁμοιότητός τι μετέχουσιν, τὰ νοερὰ κτίσματα ὑψηλοτέρῳ τινὶ καὶ ἰδικωτέρῳ τρόπῳ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφικνοῦνται, τουτέστι τῷ διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας αὐτὸν νοεῖν, ὥστ' ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι τοῦ νοεροῦ 20 κτίσματος τέλος, τὸ τὸν Θεὸν δηλονότι νοεῖν· ἔσχατον γὰρ παντὸς πράγματος τέλος ὁ Θεὸς ἐστίν. Σκοπεῖ τοίνυν ἕκαστον ὥσπερ ἐσχάτῳ τέλει τῷ Θεῷ συναφθῆναι, ὡς οἶόν τε· οἰκειότερον δὲ τι συνάπτεται τῷ Θεῷ καθόσον τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατὰ τινα τρόπον ἄπτεται, ὃ γίνεται, ὅταν τι περὶ τῆς θείας οὐσίας γινώσκῃ μᾶλλον, ἢ ὅταν τινὸς ἐτέρας τυγχάνῃ 25 ὁμοιότητος. Ἡ νοερὰ ἄρα οὐσία εἰς τὴν θείαν γνώσιν ὥσπερ εἰς ἔσχατον τείνει τέλος, καὶ οὐ μόνον ἢ ὑψηλοτέρα, ἀλλὰ καὶ ἢ ταπεινότερα τέλος ἔχει τὸ νοεῖν τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ ταπεινότερος ὢν ἐν τῇ τάξει τῶν νοερῶν, ὑψηλότερόν ἐστι πάντων τῶν ἐστερημένων νοῦ, ὢν καὶ πάντων ἔσχατον ὁ Θεὸς τέλος. Πολλῷ ἄρα μᾶλλον τέλος ἐστίν 30 αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ ὁ Θεός. Ἀλλὰ πᾶν τὸ νοοῦν τοῦ ἰδίου ἐσχάτου τέλους τυγχάνει τῷ νοεῖν αὐτό, ὥστε ἐν τῷ νοεῖν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὡς εἰς ἔσχατον τέλος τὸν Θεὸν ἀφικνεῖται. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μᾶλλον ἐπιθυμεῖ καὶ ἠδεται τῇ γνώσει τῶν θείων, εἰ καὶ βραχὺ ταύτης μετέχειν δύναιτο, ἢ τῇ ἐντελεῖ περὶ τῶν ταπεινοτέρων 35 γνώσει· ἕκαστον δέ, οὐ μάλιστα ἐφίεται, τοῦτο ἔσχατον ἔχει τέλος.

Ἔτι, φύσει πᾶσιν ἀνθρώποις ἔνεστιν ὄρεξις τοῦ γινώσκειν τὰς αἰτίας τῶν ὀρωμένων, καὶ πολλῷ μᾶλλον τὴν πρώτην αἰτίαν, ἧς ἢ γνῶσις μάλιστα τελειοῖ· ἀλλὰ πρώτη πάντων αἰτία ὁ Θεός· τὸ ἄρα γινώσκειν αὐτόν, ἔσχατον τέλος ἀνθρώπου.

Ἔτι, ὅσῳ τι σῶμα τῇ φυσικῇ ῥοπῇ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ποῦ φερόμενον τῷ τέλει προσεγγίζει, τοσούτῳ σφοδρότερον καὶ θάττον κινεῖται. Οὕτω καὶ ὅσῳ τὰς πλείω γινώσκει [ὁ ἄνθρωπος], τοσούτῳ μειζόνως γινώσκειν ἐπιθυμεῖ διὰ τὸ πρὸς τὸ τέλος ὠρισμένον τὴν φυσικὴν τείνειν ἔφασιν ἐν τῷ γινώσκειν· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο ἢ τὸ τιμιώτατον τῶν γνωστών, ὃ ἐστὶν ὁ Θεός· ἡ θεία ἄρα γνώσις ἐσχατον τέλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάσης νοερᾶς οὐσίας, | ὅπερ εὐδαιμονία καὶ μακαριότης ὀνομάζεται.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται“, καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωάννῃ· „Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν“, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν ἐσχάτῳ τῶν ἠθικῶν τὴν ἐσχάτην τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν θεωρητικὴν εἶναι φησι κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀρίστου θεωρητοῦ.

XXVI. — Πότερον ἐν τῇ τῆς θελήσεως ἐνεργείᾳ, ἢ ἐν τῇ τοῦ νοῦ ἢ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία ὑφέστηκεν.

Ἡ ἀληθῆς μακαριότης τῆς ψευδοῦς οὐ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς θελήσεως διαφέρει, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τοῦ νοῦ· ὁμοίως γὰρ ἔχει ἡ θέλησις κατὰ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ ἀγαπᾶν καὶ ἠδεσθαι ἐπὶ παντὶ ὅπερ αὐτῇ ὡς ἐσχατον ἀγαθὸν προτίθεται ἢ ἀληθῶς ἢ ψευδῶς· ἕκαστον δὲ τοῖς συνιστῶσι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τὴν τῆς ἰδίας φύσεως δύναμιν ἔχει· ἡ μακαριότης ἄρα ἢ ἡ εὐδαιμονία κατ' οὐσίαν ἐν τῷ νῷ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ τῆς θελήσεως ἐνεργείᾳ συνίσταται.

Ἔτι, εἴ τις ἐνέργεια θελήσεως αὐτὴ ἦν ἢ εὐδαιμονία, ἦν ἂν ἢ τὸ ἐπιθυμεῖν, ἢ τὸ ἀγαπᾶν, ἢ τὸ ἠδεσθαι. Τὸ μὲν οὖν ἐπιθυμεῖν ἀδύνατον εἶναι· τούτῳ γὰρ ἡ θέλησις τείνει εἰς ἐκεῖνο ὃ μήπω ἔχει, ὅπερ τῷ ὀρισμῇ τοῦ ἐσχατοῦ τέλους ἐναντίον. Οὕτε μὴν τὸ ἀγαπᾶν· ἀγαπάται γὰρ τὸ ἀγαθόν, καὶ μὴ ἐχόμενον· τῆς γὰρ ἀγάπης ἐστὶν ὃ τις μὴ ἔχει ἐπιθυμίᾳ ζητεῖν, καὶ εἰ τελειότερα ἢ ἀγάπη οὐ τις ἔχει, τούτου αἰτιὸν ἐστὶ τὸ ἤδη παρὸν ἀγαθόν· ἕτερον οὖν ἐστὶν ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶ τέλος, καὶ ἕτερον ἀγαπᾶν αὐτό. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ἠδονή· αὐτὸ γὰρ τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθόν ἐστὶν αἰτιὸν ἠδονῆς, ὡς ὅταν παρόντος τοῦ ἀγαθοῦ αἰσθανώμεθα, ἢ ποτὲ παραγενομένου μεμνώμεθα, ἢ ἐλπίζωμεν τὸ ἐσόμενον. Οὐκ ἄρα ἡ ἠδονὴ ἐσχατον τέλος ἐστίν, ἀλλῶς τε καὶ ὅτι τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐτέρωθεν ἔχει, ἐκ τῆς ὕλης τῶν πράξεων τῶν ἀγαθῶν, ὡσπερ ἡ φαύλη ἐκ τῶν ἐναντίων, ἢ τις ἐστὶ φευκτὴ τοῖς κατὰ λόγον καὶ νοῦν βιοῦσιν· τὸ δὲ ἐσχατον τέλος αὐτὸ καθ' αὐτὸ ζητεῖται ὡς κυρίως ἀγαθόν· καὶ ὅτι ἠδονὴ ἐν τοῖς φυσικοῖς τῆς ἐνεργείας ἕνεκα ἐστίν, ἀλλ' οὐ τὸ ἀνάπαλιν· εἰ μὴ γὰρ συνῆν ἠδονὴ τῇ τῆς τροφῆς χρήσει καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων πρὸς τὴν τοῦ εἶδους

συντήρησιν, οὐκ ἂν ἐσπουδάζετο ταῦτα ὑπὸ τῶν ζήων τὰ ἀναγκαῖα· καὶ ὅτι ἡ ἡδονὴ ἔοικεν ἡρεμίᾳ τινὶ ἐν τῷ οἰκείῳ ἀγαθῷ. Οὕτε οὖν τέλος τῆς τοῦ βαρέος κινήσεως ἡ ἡρεμία τῆς ῥοπῆς, ἢ πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτὸ τείνει τόπον, ἐστίν, ἀλλὰ | τὸ εἶναι ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, οὔτε ἡ ἡδονὴ τέλος, f. 78 ἀλλὰ κοινωνοῦσα τῇ τέλει καὶ ἐπομένη, ὡς ἐκεῖ ἡ ἡρεμία. Πολλῶ τοίνυν ὅ ἄρα μᾶλλον οὐδ' ἑτέρα τις ἐνέργεια θελήσεως ἢ εὐδαιμονία ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῷ γινώσκειν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ νοῦ ἢ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία· οὐσιωδῶς γὰρ μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν ἡ ἐνέργεια, δι' ἧς φθάνει πρὸς τὸν Θεόν· τοῦτο δὲ ἐστὶν τὸ νοεῖν, τὸ δὲ θέλειν ἔπεται· καὶ γὰρ θέλειν οὐ δυνάμεθα ὅ μὴ νοοῦμεν. Εἰ δὲ πλείους οἱ ζητοῦντες τὰς 10 αἰσθητὰς ἡδονὰς ἢ τὴν γνῶσιν τοῦ νοῦ καὶ τὴν αὐτῷ προσήκουσαν ἡδονήν, τοῦτο διὰ τὸ τοῖς πλείοσι γνωριμωτέραν εἶναι τὰ ἐξωθεν αἰσθητὰ γίνεται, οἷτινες ἀτευκτοῦσι τοῦ τέλους.

Εἰ δὲ τις λέγοι τὴν βούλησιν ὑψηλοτέραν εἶναι τοῦ νοῦ, ὡσπερ αὐτοῦ κινητικὴν, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς τιμιωτέραν τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, καὶ 15 διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ εἶναι τὴν ἐσχάτην εὐδαιμονίαν μᾶλλον, οὐκ ἀληθές· πρῶτως γὰρ καὶ καθ' αὐτὸν ὁ νοῦς τὴν βούλησιν κινεῖ· ἡ γὰρ βούλησις καθόσον τοιαύτη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου κινεῖται, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατειλημμένον ἀγαθόν. Ἡ δὲ θέλησις κινεῖ τὸν νοῦν ὡσπερ κατὰ συμβεβηκός, καθόσον αὐτὸ τὸ νοεῖν καταλαμβάνεται ὡς ἀγαθόν, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς 20 θελήσεως ἀγαπᾶται, ὧ ἔπεται τὸ τὸν νοῦν ἐνεργείᾳ νοεῖν, καὶ τούτῳ τῆς θελήσεως προηγείται. Οὐδέποτε γὰρ ἡ θέλησις ἐπιθυμεῖ νοεῖν, εἰ μὴ πρότερον αὐτὸ τὸ νοεῖν ὁ νοῦς ὡς ἀγαθόν κατελάμβανεν. Καὶ πάλιν ἡ θέλησις τὸν νοῦν κινεῖ πρὸς τὸ νοεῖν ἐνεργείᾳ, εἴτουν οἰκείως ἐνεργεῖν, καθὼ τὸ ποιοῦν κινεῖν λέγεται· ὁ δὲ νοῦς τὴν θέλησιν ὡς τὸ τέλος κινεῖ· τὸ γὰρ 25 τοῦ νοῦ ἀγαθόν τῆς θελήσεως τέλος ἐστίν· τὸ δὲ ποιοῦν ἐν τῷ κινεῖν ὕστερον τοῦ τέλους ἐστίν· οὐ γὰρ κινεῖ τὸ ποιοῦν, εἰ μὴ τοῦ τέλους ἕνεκα. Ὅθεν φανερόν τὸν μὲν νοῦν ἀπλῶς εἶναι τῆς θελήσεως ὑψηλότερον, τὴν δὲ θέλησιν τοῦ νοῦ κατὰ συμβεβηκός καὶ κατὰ τι.

XXVII. — Ὅτι οὐκ ἐν ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς ἡ ἀνθρωπίνη 30 εὐδαιμονία.

Εἰ γὰρ ἐν τῇ τῆς βουλήσεως ἐνεργείᾳ οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία, πολλῶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως, ἐν ἣ αἰ τῆς σαρκὸς ἡδοναί· ἡ δὲ βούλησις ὑψηλότερόν ἐστι προδήλως τῆς αἰσθητικῆς ἐφέσεως· 35 κινεῖ γὰρ αὐτήν, ὡς ἐρρήθη.

Ἔτι, αἰ τοιαῦται ἡδοναί καὶ τοῖς ἀλόγοις κοιναί, οἷς οὐχ ἀρμόζει ἡ εὐδαιμονία, εἰ μὴ καταχρηστικῶς.

Ἔτι, τὸ ἐσχατὸν ἀγαθὸν καθ' αὐτό ἐστίν, ἡ δὲ χρήσις τῶν τοιούτων ἡδο- f. 78 ῶν ἐν τῷ μετρίῳ συνίσταται, ὡς τῇ ὑπερβολῇ φθειρομένων καὶ φθειρουσῶν. 40

Ἔτι, αἱ ἀρεταὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν συντείνουσιν ἐν τῇ ἀποχῇ μᾶλλον τῶν ἡδονῶν συνίστανται, ὡς ἡ σωφροσύνη καὶ αἱ ὁμοιοί.

Ἐντεῦθεν ἡ τῶν Ἐπικουρείων ἐκβάλλεται αἴρεσις, ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταύταις τὴν ἀνθρωπίνην τιθέντων εὐδαιμονίαν. Καὶ ἡ τῶν Κηρινθιανῶν, οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν χίλια ἔτη μυθολογοῦσι διάξειν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ ταῖς σαρκικαῖς τῆς γαστρὸς ἡδοναῖς· ὅθεν καὶ κοιλιόδουλοι ὀνομάζονται· καὶ ἡ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ἰουδαίων μυθολογία, οἱ τὰς τῶν δικαίων ἀνταποδόσεις ἐν ταῖς εἰρημέναις ἡδοναῖς τίθενται. Μισθὸς δὲ ἀρετῆς ἡ εὐδαιμονία.

10

XXVIII. — Ὅτι οὐκ ὑφέστηκεν ἐν τιμῇ.

Ἡ γὰρ τιμὴ οὐκ ἐν τῇ ἐκάστου ἐνεργείᾳ συνίσταται, ἀλλ' ἐν τῇ ἄλλου μᾶλλον, πρὸς αὐτὸν αἰδῶ τινὰ αὐτῷ ἀπονέμοντος· ἡ δὲ εὐδαιμονία ἐν τῇ τελειοτάτῃ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείᾳ συνίσταται.

Ἔτι, ἡ τιμὴ δι' ἄλλο ἐστὶν ἐφετόν· χαίρουσι γὰρ αὐτῇ οἱ ἄνθρωποι ὡς μαρτυρία τῆς ἀρετῆς, διὸ καὶ ὑπὸ σοφῶν καὶ μεγάλων θέλουσι μᾶλλον τιμᾶσθαι· τὸ δὲ ἔσχατον τέλος, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, δι' ἑαυτὸ ἐφετόν.

Ἔτι, τὸ ἀξιὸν εἶναι τιμῆς βέλτιον τοῦ τιμᾶσθαι· ἐγχωρεῖ γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς φαύλοις γίνεσθαι τὸ τιμᾶσθαι. Οὐκ ἄρα τὸ τιμᾶσθαι ἔσχατον ἀγαθόν, οὐ τι βέλτιον εὔρηται προσεχῶς.

XXIX. — Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ τοῦ κόσμου δόξῃ.

Ἡ γὰρ δόξα τὸ λαμπρῶς δηλονότι καὶ σὺν ἐπαίνῳ συνεχεῖ διαπεφη-
25 μίσθαι τιμῆς ἕνεκα ἐστὶν· ἡ δὲ τιμὴ οὐκ ἦν ἔσχατον ἀγαθόν· πολλῶ μᾶλλον ἄρα οὐδὲ ἡ δόξα.

Ἔτι, ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἀγαθῷ ἡ ἔφεσις ἡρεμεῖ· ἡ δὲ τῆς φήμης γνώσις, ἐν ἣ ἡ ἀνθρωπίνη δόξα, ἀτελής ἐστὶ, πλείστον ἔχουσα ἀδηλίας καὶ πλάνης, καὶ ἄστατος· Οὐδὲν γὰρ εὐμεταβλητότερον τῶν ἐπαίνων καὶ τῆς ὑπο-
30 λήψεως τῶν ἀνθρώπων.

XXX. — Ὅτι οὐκ ἐν πλούτῳ.

Καὶ τῶν χρημάτων γὰρ ἄλλου ἕνεκα ἐρῶμεν, οὐ καθ' αὐτά, πρὸς τὸ ἀνέχειν δηλονότι τὸ σῶμα. Καὶ τὰ τοιαῦτα· τὸ δὲ ἔσχατον ἀγαθόν
35 καθ' αὐτὸ ἐφετόν, καὶ οὐ δι' ἄλλο.

Ἔτι, τὸ ἔσχατον ἀγαθόν τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἐν τῷ τετάχθαι τὸν ἀνθρώπον πρὸς τι βέλτιον ἑαυτοῦ· τῶν δὲ χρημάτων βελτίων ὁ ἀνθρώπος, πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ τεταγμένων.

Ἔτι, ἐν τῷ πλούτῳ μέγιστον ἔχει τόπον ἡ τύχη καὶ κτωμένοις καὶ
40 ἀποκτωμένοις τοῖς ἀνθρώποις· τὸ δὲ ἔσχατον ἀγαθόν οὐχ ὑπόκειται τύχῃ.

XXXI. — Ὅτι οὐκ ἐν εὐτυχία. Ἐν ἄλλῳ· ὅτι οὐκ ἐν ἐξουσίᾳ. f. 79

Πλεϊστόν τε γὰρ ἡ τύχη δύναται ἐν αὐτῇ καὶ ἄστατός ἐστι, καὶ οὐχ ὑποκειμένη τῇ τοῦ ἀνθρώπου βουλήσει· ἐπὶ πλεϊστόν τε τοῖς κακοῖς σύνεστι καὶ πρὸς ἕτερόν ἐστιν, οὐχ ἑαυτῆς χάριν, καὶ καλῶς καὶ κακῶς δυναμένη ὑποκείσθαι τῇ χρήσει τῶν ἐχόντων, ἃ πάντα τοῦ ἐσχάτου τέλους ἀλλότρια. 5

Ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ἃ καὶ τύχης λέγονται ἀγαθὰ, τὰ προειρημένα εἰσί, δηλὸν ὡς ἐν οὐδενὶ ἐξωτερικῷ ἀγαθῷ ἢ εὐδαιμονία.

XXXII. — Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς τοῦ σώματος ἀγαθοῖς.

Ἰγεία γὰρ καὶ κάλλος καὶ ἰσχύς καὶ τὰ τοιαῦτα, κοινὰ καὶ ἀγαθοῖς 10 καὶ φαύλοις, καὶ ἄστατα, καὶ τῇ βουλήσει μὴ ὑποκείμενα, ὧν οὐδὲν προσήκει τῷ ἐσχάτῳ τέλει.

Ἐτι, ὅσῳ ἡ ψυχὴ βελτίων τοῦ σώματος, τοσοῦτῳ καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὑψηλότερον τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν, ὅλον τὸ νοεῖν καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐκ ἄρα ἐσχάτον ἀγαθόν τὸ σωματικόν. 15

Ἐτι, τὰ σωματικὰ ταῦτα ἀγαθὰ, καὶ τοῖς ἄλλοις ζῳοῖς κοινὰ· ἡ δὲ εὐδαιμονία, ἴδιον ἀγαθόν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐτι, ἕνια τῶν ζῳων μᾶλλον ἔχει τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ, καὶ οὐκ ἂν ἦν ἄριστον πάντων ὁ ἀνθρώπος, εἰ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς τὸ εὐδαίμον ἦν. 20

XXXIII. — Ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους ἀγαθοῖς.

Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῶν προειρημένων δηλόν ἐστιν.

XXXIV. — Ὅτι οὐκ ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν.

Αἰ γὰρ ἠθικαὶ πράξεις πεφύκασιν πρὸς ἕτερόν τι τετάχθαι, ὅλον αἰ τῆς ἀνδρείας ἐνέργειαι, πρὸς νίκην καὶ εἰρήνην καὶ τὰ ἐκ τούτων· οὐ γὰρ καθ' αὐτὸ αἰρεῖται τις πολεμεῖν· καὶ αἰ τῆς δικαιοσύνης, πρὸς τὸ μεθ' ἡσυ- 30 χίας καὶ εἰρήνης ἕκαστον τῶν ἑαυτοῦ ἀπολαύειν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. Ἡ δὲ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, ἐσχάτη οὖσα, πρὸς οὐδὲν τελικώτερον τέτακται.

Ἐτι, καθὼς ὁ ἀνθρώπος ὁμοιοῦται Θεῷ μάλιστα, ἐκεῖνο ἢ εὐδαιμονία αὐτοῦ, ὡς τέλος ὄν ἐσχάτον ἀνθρώπῳ καὶ πᾶσι τὸ ὁμοιωθῆναι Θεῷ, ὡς 35 εἴρηται. Ἀλλὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἐνεργείαις οὐκ ἐνι· αἰ γὰρ ἐνέργειαι αὗται οὐχ ἀρμόζουσι τῷ Θεῷ, εἰ μὴ μεταφορικῶς· οὐ γὰρ προσήκει τῷ Θεῷ πάθῃ ἔχειν καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ἃ αἰ ἠθικαὶ ἀρεταί.

1 Ce titre dans la marge supérieure A

XXXV. — Ὅτι οὐκ ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς φρονήσεως.

Αὗται γὰρ περὶ μόνα τὰ ἠθικά εἰσιν, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔτι, περὶ τὰ συμβεβηκότα πρακτά εἰσιν, οὐ περὶ τὰ τελειότατα ἀντι-
 5 κείμενα τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, οἷον τὰ ἀναγκαῖα.

Ἔτι, καὶ τὰ ἄλογα ζῷά τινα μετέχει φρονήσεως, ὡς ἐν πρώτῳ τῶν
 f. 79^v μετὰ τὰ φυσικά· ἀλλ' οὐδὲν | αὐτῶν μετέχει τι εὐδαιμονίας, ὡς ἐν πρώτῳ
 τῶν ἠθικῶν δείκνυται.

10 XXXVI. — Ὅτι οὐκ ἐν ἔργῳ τέχνης τινός.

Καὶ ἡ τῆς τέχνης γὰρ γνῶσις πρακτικὴ ἐστίν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς
 τέλος ἐστίν, καὶ οὐκ ἔσχατον τέλος.

Ἔτι, τὰ τέλη τῶν τῆς τέχνης ἐνεργειῶν τὰ τεχνητά εἰσι, ἃ τῆς ἀν-
 θρωπίνης ζωῆς ἔσχατον οὐκ εἰσὶ τέλος. Ἡμεῖς μὲν οὖν τέλος αὐτῶν ἐσμέν·
 15 πάντα γὰρ τῆς τοῦ ἀνθρώπου χρήσεως ἕνεκα γίνονται. Οὐδ' ἄρα ἐν πράξει
 τέχνης ἡ εὐδαιμονία.

XXXVII. — Ὅτι ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ ἐστίν.

Ὡς οὐδενὶ γὰρ τῶν προειρημένων οὖσαν τὴν ἐσχάτην ἀνθρώπου εὐδαι-
 20 μονίαν, ὑπόλοιπὸν ἐστίν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀληθείας εἶναι. Αὕτη γὰρ ἡ
 ἐνέργεια μόνη, ἰδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ταύτης κατ' οὐδένα τρόπον τῶν
 ζῴων οὐδενὶ κοινωνεῖ, καὶ διὰ ταύτης τοῖς ἀνωτέρω ἑαυτοῦ συνάπτεται
 δι' ὁμοιότητος, ἐπεὶ αὕτη μόνη τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἐν τε Θεῷ καὶ
 ταῖς χωρισταῖς οὐσίαις ἐστίν, ταύτῃ τε τῶν ἀνωτέρων ἐφάπτεται τῇ γινώσκειν
 25 αὐτὰ ἀμηγέπη, πρὸς ταύτην τε τὴν ἐνέργειαν μάλιστα ἀρκεῖ ἑαυτῷ.

Ἔτι, πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις ὡσπερ εἰς τέλος δοκοῦσιν αὐτὴν
 τάττεσθαι· καὶ σώματος γὰρ ὑγεία, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ὧν
 ἕνεκα αἱ τέχναι καὶ τὰ τεχνητά, καὶ ἡ ἡρεμία τῆς ἀπὸ τῶν παθῶν τα-
 ραχῆς, ἡ ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν γινομένη, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἡρεμία,
 30 καὶ πάντα δουλεύειν δοκοῦσι τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀληθείας.

Ἄλλ' οὐτ' ἐν τῇ κατὰ νοῦν θεωρίᾳ τῶν ἀρχῶν ἐστίν ἡ εὐδαιμονία·
 ἀτελεστάτη γὰρ, ὡς καθόλου καὶ ἐν δυνάμει τὴν γνῶσιν ἔχουσα, καὶ ἀρχή
 τις ἀλλ' οὐ τέλος τοῦ ἀνθρωπίνου σκοποῦ, ἐκ φύσεως προϊούσα, ἀλλ' οὐκ
 ἀγῶνι καὶ ἀρετῇ, οὔτε κατὰ τὰς ἐπιστήμας τῶν εὐτελῶν. Ἀνάγκη γὰρ
 35 τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ εἶναι τοῦ νοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὰ τιμιώτατα
 τῶν νοητῶν παράθεσιν. Δεῖπεται τοίνυν ἐν τῇ τῆς σοφίας θεωρίᾳ ὑφε-
 στάναι τὴν ἐσχάτην τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν καὶ τῇ περὶ τῶν θείων
 ἐπισκέψει· ἐξ οὗ φανερόν δι' ἐπαγωγῆς ὅπερ τοῖς προειρημένοις ἀποδέ-
 δεικται λόγοις, ὡς ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία ἐν μόνῃ τῇ τοῦ
 40 Θεοῦ θεωρίᾳ συνίσταται.

XXXVIII. — Ὅτι οὐκ ἐν τῇ κοινῶς πᾶσιν ἐνούση περὶ τοῦ Θεοῦ γνώσει ἢ ἐσχάτη εὐδαιμονία.

Ἡ γὰρ κοινὴ καὶ ἀδιάρθρωτος γνώσις περὶ Θεοῦ, ἢ πᾶσιν ἐνούσα σχεδὸν ἀνθρώποις, εἴτε αὕτη ἢ γινώσκωμεν τὸν Θεὸν εἶναι καθ' αὐτὸ εἶναι γνώριμον, εἴτε τὸ τὸν ἄνθρωπον τῇ φύσει τοῦ λόγου εὐθύς | ἐξ ἀρχῆς f. 80 εἰς ὅποιανδήποτε περὶ Θεοῦ γνώσιν δύνασθαι προϊέναι, αὕτη καὶ ἀτελής ἐστὶ καὶ πολλῆς πλάνης μεστή. Ἐκ γὰρ τῆς τάξεως τῶν πραγμάτων τῶν φυσικῶν ὑπολαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἀρχῆς εἶναι τινα τὸν τάττοντα· τίς δὲ καὶ ποῖος, καὶ πότερον εἰς ἢ πλείους, οὐπω εὐθύς συνείδον. Ὅθεν καὶ πολλοὶ πεπλάνηται, ὡς αἱ τὰ οὐράνια σώματα θεοῦς ἢ τὰ στοιχεῖα 10 ὑπειληφότες, ἢ ὅσα πλάναις συνέστησαν περὶ τῶν τοιούτων ἐν ἀνθρώποις. Ἀλλὰ τὴν ἐν ταῖς ἐνεργείαις εὐδαιμονίαν ἀνευ τινὸς ἐνδείας καὶ πλάνης εἶναι ἀνάγκη.

XXXIX. — Ὅτι οὐδὲ ἐν τῇ δι' ἀποδείξεως περὶ Θεοῦ 15 γνώσει.

Εἰ γὰρ καὶ τῆς εἰρημένης αὕτη ὑψηλότερα, καὶ δι' αὐτῆς μᾶλλον τῇ ἰδίᾳ περὶ αὐτοῦ γνώσει προσάγομεν· διὰ γὰρ τῆς ἀποδείξεως πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἀποφάσκομεν, ὧν ἀναιρουμένων, διακεκριμένον τι τῶν ἄλλων αὐτὸς εἶναι νοεῖται, εἰ καὶ τελειότερον διὰ τῆς καταφατικῆς ἀποδείξεως τὸ πρᾶγμα 20 γινώσκειται· γνωσθέντος γὰρ δι' αὐτῆς τί ἐστίν, καὶ ὅπως διακρίσθαι τῶν ἄλλων γινώσκειται· διὰ δὲ τῆς ἀποφατικῆς τὸ μὲν διακεκρίσθαι τῶν ἄλλων γινώσκειται, τὸ δὲ τί ἐστίν αὐτὸ ἄγνωστον μένει. Ἀλλ' οὐδ' αὕτη ἢ ἰδίᾳ περὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀποφατικῆς ἀποδείξεως γνώσις πρὸς εὐδαιμονίαν ἀρκεῖ· ἢ γὰρ εὐδαιμονία, κοινόν τι τέλος καὶ ἀγαθόν, οὐ δυνατὸν 25 πάντας τυχεῖν, ἂν μὴ τι συμβῆ κώλυμα· εἰς δὲ τὴν εἰρημένην περὶ Θεοῦ γνώσιν ὀλίγοι πάνυ ἀφικνοῦνται διὰ τὰ τῆς περὶ ταύτην σπουδῆς κωλύματα, ὧν ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ προτέρῳ ἠψάμεθα.

Ἐτι, ἢ ῥηθείσα γνώσις περὶ Θεοῦ πολλὴν πλάνην ἔχει συνεζευγμένην, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῆς αἱρέσεσιν ἐνέπεσον, ἀποδείξεως ἔχοντες ἐνδεῶς καὶ 30 μὴ ἐκ Θεοῦ φωτισθέντες. Ἡ δὲ πλάνη κακοδαιμονία τις ἐστὶ, καὶ φευκτὴ διὰ τοῦτο φύσει. Ἀλλὰ τῇ εὐδαιμονίᾳ οὐδὲν συνέζευκται κακοδαιμονίας.

Ἐτι, ἢ δύναμις ὅλη τοῦ δυνάμει νοῦ εἰς ἐνέργειαν ἄγεται, ὅταν τοῦ ἰδίου τέλους ἢ ψυχῆ τυγχάνῃ· πρὸς γὰρ τὸ ἔσχατον τέλος, ὅπερ ἐστὶν ἢ εὐδαιμονία, ἀναγκαίως ἢ κατὰ τὴν νοερὰν ἐνέργειαν τελείωσις ζητεῖται, 35 ὃ τῇ ῥηθείσῃ δι' ἀποδείξεως γνώσει οὐ σύνεστι· καὶ γὰρ ταύτην ἔχοντες, ἔτι πολλὰ ἀγνοοῦμεν. Οὐκ ἄρα ἢ τοιαύτη γνώσις πρὸς τὴν ἐσχάτην εὐδαιμονίαν ἀρκεῖ.

23 αὐτό: Scholarios avait d'abord écrit αὐτοῦ A

XI. — Ὅτι οὐδὲ ἐν τῇ διὰ πίστεως περὶ Θεοῦ γνώσει ἐστίν.

f. 80^v Ἡ γὰρ πίστις κατὰ τι μὲν ταύτην τὴν δι' ἀποδείξεως περὶ Θεοῦ γνῶ-
σιν ὑπερβαίνει· ἴσμεν γὰρ διὰ πίστεως ἐφ' ἧ δια τὴν τούτων ὑπεροχὴν ὁ
λόγος φθᾶσαι οὐ δύναται, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ δέδεικται τῆς πραγματείας.
6 Ἔστι δὲ οὐδ' ἐν αὐτῇ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία· ἡ μὲν γὰρ,
τοῦ νοῦ τελεία ἐνέργεια· ἡ δὲ πίστις ἀτελεῖ τὴν ἐνέργειαν ἔχει τοῦ νοῦ,
ὅσον τὸ ἐκ τοῦ νοῦ, εἰ καὶ ὅσον ἐκ τοῦ γνωστοῦ, τελειοτάτην· οὐ γὰρ
δέχεται ὁ νοῦς ἢ προστίθεται τῷ πιστεύειν.

Ἐπι, δέδεικται τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῇ τῆς βουλήσεως ἐνέργεια μὴ
10 ὑφεστάναι· ἐν δὲ τῇ διὰ πίστεως γνώσει τὸ πρωτεῖον ἢ βούλησις ἔχει·
προστίθεται γὰρ ὁ νοῦς τοῖς διὰ πίστεως προβαλλομένοις αὐτῷ διότι
βούλεται, οὐχ ἐλκόμενος πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐξ αὐτοῦ τοῦ προδήλου τῆς
ἀληθείας.

Ἐπι, διὰ τῆς εὐδαιμονίας ἡ φυσικὴ ἔφεσις ἡρεμεῖ· ἡ δὲ γνῶσις τῆς
15 πίστεως διεγείρει μᾶλλον τὴν ἔφεσιν· ἕκαστος γὰρ ἐπιθυμεῖ ὁ πιστεύει
καὶ ἰδεῖν.

Ἐπι, ἡ μὲν τελεία περὶ Θεοῦ γνῶσις, ἡ καὶ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου
ἐδείχθη, ἐσχατον τέλος ἐστίν, ὡς συνάπτουσα τῷ ἐσχάτῳ πάντων τέλει
Θεῷ· ἐν δὲ τῇ ἐκ πίστεως γνώσει οὐ πάρεστι τὸ πιστευόμενον τῷ νῷ
20 τελείως· ἡ γὰρ πίστις τῶν ἀπόντων μᾶλλον ἐστίν, οὐ τῶν παρόντων, ὡς
ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους λέγεται, ὅτι „ἐφόσον διὰ πίστεως περιπατοῦμεν,
ἀποδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ“· πάρεστι δὲ ὁμοῦς ὁ Θεὸς τῇ διαθέσει τοῦ
ἐκουσίου τῇ πίστει προστιθεμένου, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους λέγεται, ὅτι
„ὁ Χριστὸς κατοικεῖ διὰ πίστεως ἐν ταῖς ἡμῶν καρδίαις“.

26
XLI. — Ὅτι ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία οὐκ ἐν τῇ
τῶν χωριστῶν οὐσιῶν γνώσει.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῆς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐσχάτην εὐδαι-
μονίαν κατὰ τὸ νοεῖν τὰς χωριστὰς οὐσίας ὑπέθεντο, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον
30 ζητητέον, εἰ δύναται ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τὰς χωριστὰς οὐσίας
νοεῖν. Ἐπεὶ δὲ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ οὐδὲν ἄνευ φαν-
τάσματος νοεῖ, διὰ τοῦτο τινὲς ὑπέθεντο διὰ τῆς ἐκ τῶν φαντασμάτων
γνώσεως πρὸς τὸ τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν δύνασθαι ἐν τῷ παρόντι τὸν
ἀνθρωπον ἀφικέσθαι· διαφόρως μὲντοι ὑπέθεντο τοῦτο· ἀλλαις γὰρ ὁδοῖς
36 Ἀβερόης, καὶ ἀλλαις Ἀλέξανδρος. Ἄλλ' ἀδύνατον τῇ διὰ τῶν φαντασμά-
των ὁδῷ τὰς χωριστὰς γινώσκειν οὐσίας· ἡ γὰρ τοῦ νοητοῦ ὑπόστασις
καθόλου τινὸς ἐστὶν εἶδος ἢ γένους· αὕτη δὲ τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην ἐν

ἑαυτῇ περιέχει· ἢ δὲ | τῆς χωριστῆς οὐσίας ὑπόστασις, αὐλος καὶ ἀπλῆ. f. 81
 Οὐκ ἄρα δυνατόν, διὰ τὸ τὴν οὐσίαν τοῦ αἰσθητοῦ πράγματος ἐκ τῶν
 φαντασμάτων νοεῖσθαι, ὑπόστασιν νοεῖσθαι τῆς χωριστῆς οὐσίας.

XLII-XLIV.

6

“Ὅτι οὐ δυνατόν ἐν τῷ βίῳ τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν,
 ὡς Ἀλέξανδρος ὑποτίθεται.

“Ὅτι οὐ δυνατόν τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν, ὡς Ἀβερρόης
 ὑποτίθησιν.

“Ὅτι ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία οὐκ ἐν τῇ τῶν 10
 χωριστῶν οὐσιῶν ὑφίσταται γνῶσει.

Εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐστὶν ἐνταῦθα τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν τὸν ἀν-
 θρωπον, ἀδύνατον ἐν τῷ ἀδυνάτῳ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώ-
 που συνίστασθαι· ἢ γὰρ ἂν μάτην ὁ τε ἀνθρώπος καὶ ἡ φυσικὴ αὐτοῦ
 ἔφεσις ᾗν.

15

XLV. — “Ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὰ Ἀβερρόου καὶ Ἀλεξάνδρου
 κινήτικα, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἀδύνατον ἐν τῷ παρόντι
 βίῳ τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν,

τῆς τοιαύτης δυσχερείας, ἐξ ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἐκείνων συμβαινούσης· ὁ γὰρ 20
 ἡμέτερος νοῦς οὕτως ἔχει πρὸς τὰ φανερώτατα τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ
 Φιλόσοφος φησὶν, ὃν τρόπον ἔχει πρὸς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ὁ τῆς νυκτερίδος
 ὀφθαλμός· ὁ γὰρ δυνάμει νοῦς ἡμῶν, παθητικὴ τις δύναμις οὖσα, ἔχει
 ἀντικείμενον ἴδιον ἐνεργητικὸν τὸν ἐνεργεῖα νοῦν. “Ὅθεν ἐκάτερον ὑπογρά-
 φων Ἀριστοτέλης, φησὶν ἐν τρίτῳ τῶν περὶ ψυχῆς· „Δυνάμει νοῦς ἐστὶν, 25
 ᾧ πάντα ἐστὶ γίνεσθαι· ἐνεργεῖα δὲ ἐστὶν, ᾧ ἐστὶ πάντα ποιεῖν“, ὡς
 ἐντεῦθεν πρὸς τὰ αὐτὰ τὴν ἐκατέρου δύναμιν ἀναφερομένην ὁρᾶσθαι· τοῦ
 μὲν τὴν ἐνεργητικὴν, τοῦ δὲ τὴν παθητικὴν. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ ὑλικά διὰ
 τοῦ ἐνεργεῖα νοῦ γίνονται νοητά, καὶ πρὸς ταῦτα μόνον ἐκτείνει ἑαυτὸν
 ὁ δυνάμει νοῦς, οὐ δυνάμεθα διὰ τούτου τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν, ὡς 30
 ὁ τῆς νυκτερίδος ὀφθαλμός οὐδέποτε δύναται τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἰδεῖν κατὰ
 τὸ Ἀριστοτελικὸν παράδειγμα. Ἄλλ’ εἰ καὶ ὑφ’ ἡμῶν οὐ νοοῦνται, νοοῦνται
 ὑφ’ ἑαυτῶν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι· ὁθεν οὐδὲ μάτην εἰσι χωρισταί, ὡς ἂν
 τις ὑπονοήσειεν, ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἥλιος μάτην ὁρατὸς διὰ τὸ τῇ νυκτερίδι
 μὴ θεωρεῖσθαι· ἐστὶ γὰρ ἄλλοις θεωρητός. Εἴτε τοίνυν οὐκ ἐστὶ χωριστὸς 35
 ὁ δυνάμει νοῦς, ὡς ἔνιοι ὑπέθεντο, οὐ δύναται τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν.
 Πεφυκῶς κατ’ οὐσίαν τὰ ἐν ὕλῃ μόνον νοεῖν· εἴτε, ὅπερ ἀληθές ἐστὶ, καὶ
 σώματι ἠνωμένος, ὅμως ἀφθαρτός ἐστὶ καὶ τῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι οὐκ
 | ἠρτημένος, ἔπεται τὸ πεφυκέναι τὰ ἐν ὕλῃ νοεῖν συμβαίνειν αὐτῷ ἐκ f. 81
 τῆς πρὸς τὸ σῶμα ἐνώσεως. “Ὅθεν ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ τοιοῦδε σώματος 40